

KARELIA AMMATTIKORKEAKOULU
Viestinnän koulutusohjelma

Olli Aromaa

DOKUMENTTIELOKUVAN ÄÄNITTÄJÄN ETIIKKA

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2014

OPINNÄYTETYÖ
Kesäkuu 2014
Viestinnän koulutusohjelma

Länsikatu 15
80110 JOENSUU
013 2677110

Tekijä(t)
Olli Aromaa

Nimeke
Dokumenttielokuvan äänittäjän etiikka

Tiivistelmä

Opinnäytetyöni tavoitteena oli perehtyä eettisiin valintoihin ja ongelmiin, joita dokumenttielokuvan äänittäjälle saattaa tuotannon aikana tulla vastaan. Tarkoitus oli myös selvittää, miten niitä olisi mahdollista ennakoida tai ratkaista esitiedon avulla. Vaikka äänittäjä ei ehkä ole tuotannollisesti vastuussa eettisistä ratkaisuista, on hän ihmisenä aina vastuussa itsestään ja tekemisistään muita henkilöitä kohtaan. Valinnat saattavat vaikuttaa tuotannon uskottavuuteen esimerkiksi pohdittaessa tiedonkeruun moraalialueita.

Keskeistä aineistoa ovat omat kokemukseni äänittäjänä vielä julkaisemattomassa dokumenttielokuvassa, jonka aiheena ovat maahanmuuttajat pienessä suomalaisessa kaupungissa. Omien kokemuksieni tukena käytän tutkimuskirjallisuutta dokumenttielokuvien etiikasta sekä tekemiäni ammattilaishaastatteluja. Pyrin löytämään tutkimusten sekä äänittäjän työetiikan välillä vertailemalla niitä omiin kokemuksiini sekä ammattilaishaastatteluiden tuloksiin. Kuten odotettuakin äänittäjä on yksi aktiivisista eettisistä toimijoista muiden tuotannon työntekijöiden ohella dokumentin varsinaisessa tuotantovaiheessa. Toimintani ja haastattelujen avulla pystyin tekemään johtopäätöksiä aiheesta, vaikka dokumenttielokuvien etiikkaa koskettavat tutkimukset ovat pääasiassa ohjaajakeskeisiä. Lopulta jokainen äänittäjä ihmisenä omaa jonkinlaisen moraalin ja niin sanottu passiivinen vierestä seuraaminenkin on valinta, joka on osa dokumenttielokuvan eettisyyttä.

Kieli
suomi

Sivuja 38

Asiasanat

Dokumenttielokuva, äänittäjä, etiikka

 Karelia UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES	THESIS June 2014 Degree Programme in Communications Länsikatu 15 FI 80110 JOENSUU FINLAND 013 2677110
Author(s) Olli Aromaa	
Title Ethics of Sound Engineer in Documentary production.	
Abstract The aim of this study was to investigate and bring out what kind of ethical choices or problems during the production documentary film sound engineers may encounter and how it would be possible to anticipate or solve them with the aid of preliminary knowledge. While the sound engineer is probably not responsible for the ethical decisions in the production, they are always responsible for themselves and actions towards other people. Choices made may affect the production, for example, when considering the moral of the material collection. The basis for my thesis is a comparison of my own experiences as a sound engineer in a still unpublished documentary film, whose subject is immigrants in a small Finnish town. As a support I use research literature of the ethics of documentary film making, as well as interviews of professional sound engineers. I tried to find some congruence between the studies and the recording engineer's work ethic, comparing them to my own experiences as well as the content of professional interviews. As expected the recording engineer is one of the active ethical players together with other co-workers in the production. With the help of my own experiences and the interviews, I was able to draw conclusions of the subject, even though research material of the ethics of documentary films is mainly director-orientated. In the end every engineer has some kind of morality and even the so-called bystander position is a choice, which is part of the ethics in documentary filmmaking.	
Language Finnish	Pages 38
Keywords Sound engineer, documentary film, ethics	

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Dokumenttielokuvat	7
2.1	Mitä ovat dokumenttielokuvat?	7
2.2	Dokumenttielokuvien totuusaspekti.....	8
3	Dokumenttielokuvan tekeminen.....	10
3.1	Dokumenttiäänitys	10
3.2	Dokumenttielokuvan työryhmä.....	13
3.2	Ohjaajat ja tuottajat	13
4	Etiikka ja moraalit	15
4.1	Määrittelien ongelmat	15
4.2	Etiikan tehtävä.....	16
4.3	Moraalista.....	17
5	Dokumenttielokuvien etiikka	18
5.1	Eettiset tutkimukset ja keskustelut	18
5.2	Laki ja säätelevät tahot.....	21
5.3	Henkilökohtainen moraalit	25
6	Ammattilaishaastattelut	27
7	Maahanmuuttodokumentti.....	29
7.1	Taustaa dokumenttiprojektista	29
7.2	Lähestymistapa tutkimukseen	30
7.3	Ensimmäinen kohtaaminen: Maahanmuuttajan kaupassa.....	31
8	Pohdintaa	34
	Lähteet.....	38

1 Johdanto

Opinnäytetyöni tavoitteena on pohtia ja tutkia äänittäjän kohtaamia eettisiä kysymyksiä, joita ilmenee dokumenttielokuvan kuvausten aikana. Eettisyys on jotain mikä monen dokumentaristin mukaan dokumenttielokuvan tekemisen ytimessä. Dokumentaristien teosten tavoitteena on edistää ihmisten hyvinvointia, mutta vaikuttaako tämä päämäärä dokumenttielokuvan äänittäjään ja voiko hän vaikuttaa omilla valinnoillaan mihinkään? Hänen on työskenneltävänä osana työryhmää, jonka tavoitteena on tuottaa materiaalia dokumenttielokuvaa varten. Dokumentin tekijöiden yhteisöissä käydään jatkuvaa keskustelua eettisten toimintatapojen kehittämiseksi. Äänittäjillä on omat kanavansa, mutta ne keskittyvät enemmän teknisiin sovelluksiin ja ratkaisuihin, mutta pienimuotoisia etiikkaan liittyviä keskusteluja on jo olemassa. Eettistä keskustelua helpompi löytää äänisuunnittelijoiden keskuudesta, sillä he ratkaisuilleen saavat lopulta teoksessa representoitavan ihmisen vaikuttamaan miltä haluavat. Haluan kuitenkin omalta osaltani opinnäytetyölläni avata keskustelua työkentällä ihmisiä kohtaavien äänittäjien etiikasta. Toiminnan täytyy olla eettisesti oikein kentältä teattereihin ja dokumentaristien osalta asiaa on tutkittu jo vuosikymmeniä. Vaikka dokumenttielokuvien ohjaajien koetaan olevan eettisessä vastuussa teoksistaan, työskentelee työryhmässä muitakin ihmisiä, jotka omalta osaltaan jättävät oman eettisen kädenjälkensä teoksiin. Ohjaaja on kuitenkin vain yksi osa työryhmää. Dokumenttielokuvan eettisyyttä ei määritä pelkästään se, että miten teoksessa esiintyvät asiat tai henkilöt representoidaan valmiissa teoksessa vaan tiedonhankinta tapojenkin tulisi olla eettisiä. Esimerkiksi äänittäjä voi omalta osaltaan jouduttaa tiedon hankintaa käyttämänsä tekniikan avulla tai vaikka hankaloittaa sitä, jos hän esimerkiksi kokee työskentely tavat oman etiikkansa vastaiseksi. Äänittäjät toimivat kuten muutkin ihmiset työssään, heitä ohjaavat heidän oma elämäkokemus sekä elinympäristönsä muokkaama arvomaailma.

Koska yhteisöissä ja tutkimuskirjallisuudessa äänittäjien eettisiä työskentelytapoja ei ole juuri erikseen tutkittu, hyödynnän visuaalisen tutkimuksen ja dokumenttielokuvien eettisen keskustelun ympärille kehittyntä kirjallisuutta opinnäytetyössäni. Vaikka äänittäjä ei ole dokumenttielokuvasta vastuussa samalla tavalla kuin ohjaaja, on

mielenkiintoista pohtia millaiseen eettiseen rooliin hän sijoittuu varsinaisen tuotannon aikana. Eettisiä valintoja tehdään tiedostaen tai tiedostamatta, mutta ne perustuvat johonkin ennalta opittuun tai koettuun. Tekijöillä on oma arvomaailmansa eli moraalinen perusta, jonka pohjalta päätöksiä tehdään.

Käytössä oleva laitteisto ja niiden tekniset ominaisuudet vaikuttavat äänittäjän toimintaan kentällä. Vaikka tekninen laatu on yleensä tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä, tingitään siitä aina tilanteen mukaan. Tämän lisäksi tekniikan kehittyessä on äänittäjän rooli muuttunut merkittävästi ajan saatossa. Nykyään on esimerkiksi mahdollista äänittää entistä suurempia määriä kanavia kerrallaan ja käyttää entistä pienempiä ja huomaamattomampia mikrofoneja. Kaikki tämä riippuu dokumenttielokuvan budjetista ja tekotavasta, mutta tavoitteet eivät ole kuitenkaan muuttuneet miksikään vaan edelleen pyrkimyksenä on tallentaa käyttökelpoista materiaalia.

Opinnäytetyössäni perehdyn kanadalaisen ohjaajan dokumenttiin maahanmuutosta pienessä suomalaisessa kaupungissa. Teen tutkimusta omien kokemusteni pohjalta toimiessani dokumenttielokuvan kenttä-äänittäjänä. Perehdyn tarkemmin kahteen eri tilanteeseen, jotka tapahtuivat kentällä työskennellessämme. Sain idean opinnäytetyölleni toisen kuvausession aikana mietittyäni miten voisin hyödyntää tätä projektia tutkimuksen pohjana. Suomessa maahanmuuttopoliittinen tilanne on kiistanalainen tällä hetkellä ja aiheuttaa keskustelua niin mediassa kuin sosiaalisessa mediassa. Ihmiset kokevat olonsa ahdistuneeksi kun maahanmuutosta keskustellaan, koska siitä on mediassa ollut monenlaista keskustelua ihmisten jakauduttua eri leireihin. Koen, että etiikka on lähellä tämän dokumentin aihetta, koska kyse on vähemmistöistä, jotka ovat tulleet Suomeen asumaan syystä tai toisesta. Kaupungin tapahtumista ei enää kirjoiteta niin ahkerasti lehdistössä, mutta aina aiheeseen liittyvän tapahtuman sattuessa se nostetaan kärkkäästi esille ja käytetään toisinaan myös poliittisena aseenaakin. Tarkastelen pelkästään kentällä tapahtuvaa toimintaa äänittäjän näkökulmasta ja rajaan aiheen ulkopuolelle leikkauspöydällä tapahtuvat ratkaisut, vaikka niitä täytyy jo äänittäessä ennakoita hieman.

2 Dokumenttielokuvat

2.1 Mitä ovat dokumenttielokuvat?

Dokumenttielokuvien tavoitteena on esittää todellista maailmaa ruudun läpi. Niissä esiintyvät ihmiset tai asiat ovat oikeasti olleet olemassa ja voimme todennäköisesti luottaa siihen, että kaikki niissä tapahtuva on joskus ollut todellista. Vaikka dokumenttielokuvilla pyritään kuvaamaan todellisuutta, on niillä erityinen suhde todellisuuteen. Ne ovat luovaa ilmaisua, mutta samalla kytköksissä todellisuuteen. Tekijä pyrkii esittämään jonkun väitteen todellisesta maailmasta elokuvallisen kerronnan avulla. Eri tyyllilajin dokumenttielokuvaan pätee jokaiseen erilaiset säännöt, jotka ovat kuin yhteinen sopimus tekijän ja katsojan välillä. (Aaltonen 2011, 15–16.) On tärkeää tietää, mitä dokumenttielokuvat ovat ja miten ne määritellään, jotta niiden tekemisen eettisyyttä voisi tutkia. ”Dokumenttielokuvalla tehdään jotain maailmaan, yhteiskuntaan, instituutioihin tai yksittäisiin ihmisiin kohdistuvaa”. (Aaltonen 2011, 16).

Dokumenttielokuva on väline, jolla pystytään vaikuttamaan ihmisiin ja muuttamaan maailmaa. Ne kertovat totuutta, mutta pelkästään tekijän tai esimerkiksi ohjelman tilanneen, tahojen totuutta. Tasapuolisuus kaikkien elokuvassa esiintyvien henkilöiden tai kohteiden välillä ei välttämättä ole edes tavoitteena. Rehellisyys tekemisessä ja tiedon välittämisessä on kuitenkin tärkeää ja sen avulla katsojien luottamus voidaan saavuttaa. (Aaltonen 2011, 17.) Määritelmät totuudesta ovat laajoja ja epämääräisiä, vaikka jokin on totta, pystytään se kertomaan monesta eri näkökulmasta. Kerrontatapoja on erilaisia, ja ne voivat sijoittua vaihtelevasti fiktion ja faktan välimaastoon. Nykyään tekijöillä on enemmän vapautta kertoa asioista katsojille erilaisin elokuvakerronnan keinoin, kuitenkin olematta pakkoa yrittää tehdä kerronnasta ”todellista” tai todellisuutta vastaavaa. Kohtauksiakin on sallittua lavastaa jälkikäteen. (Aaltonen 2011, 18–19.) Tässä on kuitenkin ollut myös poikkeuksia, sillä komissiot ovat antaneet moitteita tekijöille heidän muunneltua totuutta liikaa (Nash 2011, 2-3).

Dokumenttielokuvaan ja niiden tekoon sisältyy lähes aina jonkinlaista tutkimista, jonka avulla pyritään välittämään katsojille mutkikas moniääninen todellisuus, jota elämä on.

Aaltonen määrittääkin (2011, 233) dokumenttielokuvat antropologiseksi tutkimukseksi joka voidaan käsittää myös kulttuureja tutkivana tieteenalana. Elokuviin avulla tutkitaan ihmisten sosiaalista elämää ja kanssakäymistä, tuoden esille heidän yksityisiä näkemyksiä maailmasta ja asioista. Aaltosen mukaan tulisi ymmärtää erilaiset yhteisöt, ryhmät ja ihmiset vieraina kulttuureina, joiden sisälle tutkija yrittää päästä. ”Ihmisiä yhdistävät ja erottavat monet asiat: asema, ikä, luokka, rotu, sukupuoli, kieli, kulttuuri, sosiaaliset erot. Ne on realiteetteja, jotka dokumenttielokuvantekijän tulee huomioida tarpeen vaatiessa.” (Aaltonen 2011, 233.)

Sen mukaan mitä ollaan tekemässä, on tavoiteltava jotain tietynlaista kerrontaa ja työryhmän tulisi pitää tämä mielessä koko tuotannon ajan. Dokumenttielokuvat käyttävät erilaisia keinoja hyväkseen kertoakseen tarinaa ja niitä varten on kerättävä materiaalia, joka edesauttaa hyvän tuotoksen valmistumista.

2.2 Dokumenttielokuvien totuusaspekti

Dokumenttielokuvien totuuden kertomisen määritteet ovat muuttuneet vuosien saatossa. Toisen maailmansodan aikana tehdyt, propagandakäyttöön tarkoitetut videot olivat näkemykseltään hyvin yksipuolisia. Vasta toisen maailmansodan jälkeen autenttisuutta ja totuutta ryhdyttiin vaatimaan dokumenttielokuvilta ja tämä huipentui tyyllilajien direct cinemaan ja cinéma véritéen (Aaltonen 2006, 170). Nämä tyyliuunnat halusivat korostaa tosielämää kuvaavien elokuvien realismia sekä totuudenmukaisuutta. Päämääränä direct cinemassa oli kuvata elämän tilanteita puuttumatta niihin laisinkaan. Kuin sivusta seuraavan katsojan olisi voinut kuvitella tekevän. Cinéma véritéssä taas pyrittiin tuomaan esiin niin sanotusti piilossa olevia totuuksia vaikuttamalla tilanteisiin, mutta tekijän tulkinta yritettiin jättää mahdollisimman vähälle. Vaikka menetelmät olivat näiden tyylien kesken erilaisia, tavoite oli sama. (Beach 2013.) Molemmissa tyyllilajeissa nauhoitettu ääni täytyi pitää synkronisoituna kuvan kanssa eikä sitä saanut muuttaa laisinkaan, joten ääni oli sitä mitä leikkauspöydällä tehtyjen valintojen mukana lopulliseen teokseen päätyi. Tämän tekotyylin kautta nykypäivän dokumentteihin on jäänyt vaikutteita. (Hiltunen 2010, 3-6.)

Totuusaspekti on sellainen asia, jonka äänittäjä voi periaatteessa jättää ohjaajan harteille, mutta dokumentin valittu tyylilaji vaikuttaa kuitenkin mahdollisuuksiin, joita äänittäjällä tai äänisuunnittelijalla on käytettävissä. Nykypäivänä, poiketen Cinéma véritén ja direct cineman perinteistä, dokumenttielokuvissa voi olla käytössä jälkikäteen äänitettyä kertojaaääntä sekä foley-tehosteita. Ääni-ilmaisu on enemmän samankaltaista kuin fiktiivisissä elokuvissa. Teknisesti huonolaatuinen ääni koetaan helposti aidommaksi kuin korkealaatuinen äänitys, sillä ihmiset vertaavat ääntä esimerkiksi uutislähetysten tai kotivideoiden toisinaan heikkotasoiseen ääniraitaan. Tätä voidaankin käyttää myös tehokeinona lisäämään kohtauksen autenttisuutta. Äänenlaatu riippuu paljon teknisistä valinnoista, joita äänittäjä tekee. Laitteistoa vaihtamalla äänittäjä voikin saada hyvin eri kuuluisen ääniraidan aikaiseksi. (Hiltunen 2010, 6-7.) Mielestäni raa'an ääniraidan käyttäminen sellaisenaan dokumentissa saisi sen kuulostamaan jopa amatöörimäiseltä ja on yhtä perustelematon kuin värimäärittelemätön kuvaraita. Ääniraitaa siistitään ja muokataan tarpeen mukaan paljonkin huolimatta siitä, että kyseessä olisi tosielämää kuvaava dokumenttielokuva. Totuutta ja näkökulmaa voi luoda monin eri tavoin uskomatta sokeasti siihen, että on vain yksi tapa tehdä ja nähdä asiat. Tarinankerronta ei ole pelkästään asioiden läpikäymistä vaan kertoja tuo oman näkökulmansa tapahtumiin pyrkimyksenä vakuuttaa kuuntelija. (Nash 2012, 318.) Pyrkimyksenä siis on tavoitella nauhalle tilanteen sallimin keinoin mahdollisimman hyvälaatuista ääntä, mutta tämän ei tarvitse olla kuitenkaan totuudenmukaista tai aitoa. Tärkeintä on uskottavuus. Ohjaaja tai tuottaja kuitenkin loppupeleissä valvoo, että kuva ja ääni vastaavat todellisuutta ja näkemystä tarpeeksi hyvin. Kaikkea ei ole tietysti mahdollista tehdä jälkikäteen uudestaan.

Kun dokumenttielokuvan tavoite on hallussa äänittäjällä, hänen on helpompi toimia kentällä äänittämällä niitä asioita, joiden hän ajattelee sopivan kuvaan. Tietenkään mikrofoniin läpi tallennettu ääni ei ikinä vastaa oikeasti kuultuja asioita. Tarpeen mukaan laitteilla tai mikrofoniin käytöllä on helppo korostaa tai vaimentaa äänilähteitä tarvittaessa.

3 Dokumenttielokuvan tekeminen

3.1 Dokumenttiäänitys

Dokumenttielokuvassa ääni kulkee yhdessä kuvan kanssa. Nykyään äänetöntä dokumenttia ei juurikaan tehdä vaan kuvaa viedään eteenpäin aina jonkinlaisen äänen avulla, esimerkiksi musiikin tai kentällä äänitetyn materiaalin avulla. Kuvaamisen yhteydessä yleensä aina tallennetaan jotain ääntä ja tarvittaessa myös irtotehosteita voidaan tallentaa myöhempää käyttöä varten. Ihmisiä käsittelevän dokumentin ollessa kyseessä ihmisääni ja sen ymmärrettävyys ovat tärkeässä asemassa, varsinkin jos kyseessä on haastatteluihin perustuva dokumentti. Äänittäjä voi myös laitteistoansa hyödyntämällä tallentaa puheen taustalle muitakin kuvauskohteessa kuuluvia ääniä. Vaihtoehtoja on olemassa paljon, mutta usein tilanteet eivät anna aikataulullisesti tai käytännönsyistä periksi vaan ääniä joudutaan nauhoittamaan ja rakentamaan jälkikäteen.

Äänentallennukseen liittyy monia huomioitavia teknisiä seikkoja, jotka vaikuttavat äänenlaatuun. Häiriöääniä on jälkeenpäin vaikea poistaa ja se voi rajoittaa jälkitöissä materiaalin leikkaamista, koska tasainen ääni muodostaa jatkumon, jonka katkokset saattavat häiritä katsojaa. (Aaltonen 2011, 270–271.) Ennalta käsikirjoittamattoman haastattelun äänen uudelleen äänittäminen jälkeenpäin ei yleensä toimi. Sisällöllisesti onnistunutta haastattelua harvemmin pystytään toistamaan. Peruslähtökohtana on hyvän haastattelupaikan valinta ja se olisikin hyvä valita ja valmistella etukäteen, jotta laadukkaaseen lopputulokseen päästäisiin. Esteenä voi kuitenkin olla kiireinen aikataulu tai yllättäen ilmaantunut haastattelu, joka halutaan kuvata mahdollisimman nopeasti. Toisinaan haastattelupaikka on valittava läheltä ja yritettävä selvittää sillä, mitä on tarjolla. Jos paikan valinta on tehtävä nopeasti, niin äänittäjällä on erilaisia vaihtoehtoja joista valita; haastattelu voidaan pyrkiä tekemään haastateltavan kotona tai sitten jossain julkisessa tilassa, kuten ulkoilmassa tai kahvilassa. Teknisesti ajatellen yksityisessä tilassa on etunsa suhteessa julkiseen, koska esimerkiksi haastateltavan koti on

helpommin hiljennettävissä häiriöäänistä, kuten jääkaapit, kellot tai ihmishäly. Julkisissa tiloissa ”häiriöääniä” taas voidaan käyttää myös hyödyksi luomaan luonnollinen äänimaisema puhujan taustalle. Jos kuvassa taustalla näkyy aktiivinen tie tai vaikkapa puutarha, voi sieltä olettaakin kuuluvan asiaankuuluvia ääniä autoista tai linnuista.

Tilan valintaan vaikuttavat muutkin seikat kuin pelkästään häiriöäänit. Hirvonen (2009, 14–15) esittää, että suurin ongelma dialogin eli ihmispuheen äänityksessä on sisätilojen akustiikka. Tällä yleensä tarkoitetaan ääniraitaan sekoittunutta liiallista kaikua. Sitä on helpompi lisätä jälkikäteen kuin poistaa, joten äänittäjät tavoittelevat tyypillisesti mahdollisimman kuivaa, eli ambienssitonta, dialogiääntä. Äänittäjällä on mahdollisuus vaikuttaa ääniraidalle tarttuvan ambienssin määrään eri tavoin: tilaa voi akustoida liiallista ambienssia vaimentavin materiaalein tai vaihtoehtoisesti viemällä mikrofoni mahdollisimman lähelle puhujan suuta. (Rose 2003, 2.) Toisaalta ulkotilassa liiallinen huoneambienssi ei ole enää ongelma vaan äänittäjän on enemmän otettava huomioon muut häiriöäänit kuten edellisestä kappaleesta käy ilmi. Äänittäjän tulisi ottaa huomioon myös ääniperspektiivi, eli miten voimakas tilan tuntu tai miten kaukaiselta ääni kuulostaa. Liiallinen kaiku voidaan kokea virheenä ääniraidalla, mutta esimerkiksi luonnollisesti kaikuisissa tiloissa kuten kirkoissa katsoja voi olettaa olevan hieman kaikua. (Hirvonen 2011, 16–18.)

Dokumentin äänittäjällä on vastuu kaluston valinnasta ja päätökset pitää tehdä etukäteen käsikirjoituksen tai jonkun muunlaisen kuvaussuunnitelman perusteella. Mikrofoneja on tarjolla useita erilaisia, joita tyypillisesti käytetään dokumentin äänittämiseen. Ääni myös yleensä tallennetaan suoraan kameraan tai siihen voi käyttää erillistä digitaalista tallenninta, jonka äänenlaatu on parempi. Erilliseen tallentimeen tallennettu ääni aiheuttaa kuitenkin ylimääräisen työvaiheen materiaalin käsittelyyn, sillä se täytyy synkronisoida kuvan kanssa. Jos materiaalia kuvataan satoja tunteja, saattaa työmäärä kasvaa suureksi ja hidastaa tuotannon etenemistä. (Aaltonen 2011, 215.) Erillinen tallennin vapauttaa äänittäjän kamerasta ja hän voi itsenäisesti tallentaa tarvittavia ääniä. Laitteistovalinnat tehdään yleensä omien henkilökohtaisten mieltymysten mukaan, sillä laitteet, joita käytetään äänittämiseen vaikuttavat kuvausryhmän logistiikkaan kenttätilanteissa. Nopeasti käyttöön otettava, luotettava ja yksinkertaisen signaalireitin

omaava laitekokonaisuus on huomattavasti käytännöllisempi tilanteissa, joissa laitteisto on saatava nopeasti käyttövalmiiksi.

Mahdollisimman hyvän kenttä-äänien taltioimiseksi äänittäjän on tasapainoitava laitteiston ominaisuuksien, eri tilojen akustiikan sekä ”häiriöäänten” kanssa saavuttaakseen mahdollisimman hyvälaatuinen lopputulos. Mitä järeämpi äänityskalusto mukana, sitä enemmän on äänittäjällä reserviä mistä valita oikeat välineet eri tilanteisiin. Kevyellä kalustolla taas etuna on halpuus, nopea kytkettävyys sekä helppo liikuteltavuus. Raskas kalusto taas voi hermostuttaa niihin tottumattomia ihmisiä. Hirvonen huomauttaa (2009, 20), että tyypillisen dokumenttielokuvan äänenlaatuvaatimukset eivät ole aivan niin suuret kuin vaikkapa suuren tuotannon elokuvissa; tärkeintä on, että puheesta saa hyvin selvää. Kuitenkin tuotannossa kuin tuotannossa virheet on pyrittävä minimoimaan ja käytettävä luovuutta hyväksi, jotta äänen jälkityön määrä olisi mahdollisimman pieni.

Hyvä äänittäjä pyrkii huomiomaan aina kaikki nämä edellä mainitut seikat. Suhteutettuna tekninen tavoite siihen, mitä olisi oikein tai väärin tehdä ja miksi, luo mielenkiintoisen kehyksen äänittäjän ympärille, joka antaa hänelle mahdollisuuksia tai rajoittaa hänen toimintaansa eri tilanteissa. Jos äänittäjä on nopean ratkaisun äärellä, voi hän joutua valitsemaan esimerkiksi sisällön ja moraalinsa väliltä. Esimerkiksi piilomikrofonien käyttö tai piilosta äänittäminen on yksi vaihtoehto.

Muita huomioitavia asioita voisivat olla äänittäjien ammattikunnan keskuudessa integriteetti eli rehellisyys ja lahjomattomuus. Kun kuuluu osaksi jotakin ammattikuntaa tai ryhmää, alkavat ihmiset helposti puhumaan me-muodossa tarkoittaen kaikkia saman alan ammattilaisia. Jonkinlainen ammatillinen ylpeys pätee ainakin itseni kohdalla. Pyrkimyksenäni on säilyttää ammatillisuus tekemisessä yhdessä muun työryhmän kanssa, jotta luottamus säilyisi kuvattaviin kohteisiin ja yleisöön. Pohdin myös muiden kollegojeni työtä seurattessani, miten he hoitavat työnsä ja otan opikseni siitä. Tämä ei tarkoita pelkästään teknistä suoriutumista vaan myös sosiaalista ja samalla eettistä toimintaa.

3.2 Dokumenttielokuvan työryhmä

Äänittäjä toimii osana työryhmää, johon kuuluu vaihteleva määrä ihmisiä riippuen dokumenttituotannon budjetista, tyylistä, kohteesta ja niin edespäin. Dokumenttielokuvia voi olla tekemässä hyvin pieni ryhmä, iso ryhmä tai jotakin siltä väliltä riippuen täysin esituotantovaiheen päätöksistä. Pienen budjetin elokuvissa työryhmä pyritään pitämään mahdollisimman pienenä, mutta ei kuitenkaan niin pienenä että työntekijöille aiheutuisi liikaa töitä. (Aaltonen 2011, 198–199.) Käsittelen tarkemmin pelkästään dokumenttielokuvamme työryhmää, jossa toimin äänittäjänä. Elokuvan budjetti on pieni, mutta ei olematon. Dokumenttimme kuvauksissa työskentelee minun lisäksi ohjaaja, kuvaaja-valaisija ja avustajatulkki, jolla on kontakteja paikallisväestöön. Taustalla ei ole varsinaista rahoittavaa tahoja lukuun ottamatta ohjaajaa, jonka palkollisina työskentelemme. Kaikkien roolit ovat muotoutuneet ja hioutuneet sitä mukaan, kun olemme käyneet kuvaamassa. Jokainen on pikkuhiljaa löytänyt paikkansa tekijänä ja oppinut sijoittumaan ryhmään täydentäen muiden toimintaa ja jättäen tilaa muille hoitaa oma tonttinsa. Ryhmän koon vuoksi autan äänittäjänä myös valaisijaa kuvauspaikkojen valmistelussa, mutta olen vastuussa pelkästään äänen tallentamisesta. Muiden ryhmäläisten toiminta vaikuttaa kaikkien toimintaan, sillä esimerkiksi niin sanotun ryhmäpaineen alla saattaa tulla ylitettyä itsensä tai ryhtyä epäröimään tilanteissa tavallista enemmän (Aaltonen 2011, 199).

3.2 Ohjaajat ja tuottajat

Dokumenttielokuvia tehdään yleensä yksilö ja freelancer-työnä. Tekijät ovat tyypillisesti pienyrittäjiä ja myyvät teoksiaan eri jakelijoille, esimerkiksi televisioon näytettäväksi. Jopa suurille katsojalukujen kanaville, kuten Discovery ja PBS, työskentelevät dokumentaristit ovat yksityisyrittäjiä. (Aufderheiden, Jaszi & Chandran 2009, 3.) Ohjaaja ja tuottaja ovat tässä tapauksessa sama henkilö, koska dokumentin rahoittaja on tällä hetkellä ohjaaja itse. Hän kuitenkin saa rahoitusta dokumenttiaan varten kulttuuritukijärjestöiltä omassa maassaan. Dokumenttielokuvissa ohjaaja on tärkeässä asemassa vaikuttaen äänittäjän toimintaan kuvauksissa. Hän on päättävä taho, jolla on

taiteellinen visio ja on mukana elokuvan tekemisessä alusta loppuun saakka. Tuottaja on samankaltainen henkilö, mutta vastaa enemmän käytännön järjestelyistä ja rahoituksesta.

Ohjaaja on se, joka lopulta tuottaa näkökulman dokumenttielokuvaan. Hänen on hahmotettava kokonaisuus ja pienet asiat kaikista elokuvan työprosessin vaiheista. Tekeminen voi olla intuitiivista ja elokuvan muoto usein kehittyä kuvausten edetessä. Tekemisen alkuvaiheessa ohjaajalla ei välttämättä ole selvää käsitystä siitä mitä tulee vastaan. Jonkinlainen ennakkosuunnitelma ja aihe on kuitenkin rajattava, mutta ymmärryksen muodostaminen vallitsevasta kokonaisuudesta on tärkeää. Aaltonen kertoo, että ohjaajan tulisi seurata vallitsevaa tilannetta ja sopeutua siihen tavoitellen lopputulosta, joka on dokumenttielokuva. (Aaltonen 2011, 45–48.) Muut ryhmän jäsenet ovat myös luovia henkilöitä, jotka voivat tuoda jotain lisää tuotantoon panostuksena myötä, varsinkin jos ohjaaja antaa heille tilaa. Ohjaaja inspiroi työryhmää toimimaan yhteisen päämäärän vuoksi. Hänen niin sanottu ”flow” eli toimintatapojen tyyli on jotain mitä työryhmän tulisi seurata ja oppia tuntemaan se. Jos työryhmä riitelisi tai väittelisi kentällä toimiessaan niin se saattaisi vaikuttaa epäammattimaiselta. Ohjaajan ulosannin ollessa selkeää on niitä heti vaivattomampi seurata ja painaa mieleen. Jos kyseessä on kokematon ryhmä, ohjaajan olisi hyvä olla myös sellainen, jolta kysyä neuvoa ja tukea. Aaltonen myös korostaa, että ohjaajan rooli dokumenttielokuviissa on sosiaalisen ilmapiirin luominen (Aaltonen 2011, 234 – 244).

Dokumenttimme ohjaaja on ulkomaalainen, eikä pysty kunnolla tekemään ennakkotutkimusta johtuen lähinnä kieli ongelmista ja matkasta. Hän on matkustanut Suomeen tekemään kuvausten ohella myös tutkimusta ja kartoittamaan tilannetta tulevaa käsikirjoitusta varten. Ohjaajamme on tärkeässä asemassa, koska työryhmällä ei ole ennakkosuunnitelmaa, johon perehtyä etukäteen. Hän määrää oman tahtonsa mukaan suunnan ja keräämme tai rajaamme sen mukaan pois materiaalia. Kävimme ohjaajamme kanssa keskusteluja, joissa pohdimme haastattelutilanteissa toimimista. Hän ohjeisti meitä havainnoimaan tarkasti ja seuraamaan tilannetta sekä ihmisiä tilassa. Konkreettisenä toimintaohjeena oli, että toimikaa parhaaksi näkemällämme tavalla. Tämä tarkoittaa, että seuratkaa omia toimintaperiaatteitanne niin kuin haluatte. Hän ilmaisee luottavansa meihin dokumentin tekijöinä. Ohjaajamme ei myöskään ole

diktaattorimainen päättäjä, joka yksin valitsee mitä tehdään vaan muillakin työryhmän jäsenillä on varaa vaikuttaa lopputulokseen. Tarvittaessa keskustelimme kuitenkin myös tilanteista, joihin hän halusi muutosta tulevaisuuden varalle. Uskon, että jos epävarmuutta tunteva työryhmä luottaa ohjaajansa arviointikykyyn niin he voivat tarvittaessa joustaa omista eettisistä toimintatavoistaan, koska uskovat hänen olevan oikealla asialla. Luottamus on se joka pitää ryhmän integriteetin korkealla ja hälventää eettistä epävarmuutta.

4 Etiikka ja moraal

4.1 Määritteiden ongelmat

Lapsena esimerkiksi tarinat opettavat meille, mikä on ”oikein” ja mikä ”väärin”. Kirjallisuudella ja medialla, myös dokumenttielokuvilla, on usein moraalinen ulottuvuus. Moraalisuus on keskeistä tarinankerronnassa ja tarinat ovat keskeisessä osassa myös dokumenttielokuvien etiikassa. (Nash 2012, 318.) Ihmiset oppivat moraaliaan muualtakin, mutta median kautta alitajuntaan ujuttautuneet ohjeet ovat paremmin kytköksissä siihen, miten koemme mediateokset eettisesti. Emme näe teoksen taakse ilman tutkimusta vaan pelkän lopputuloksen.

Etiikka ja moraal

ovat tyypillisesti helposti keskenään sekaisin meneviä käsitteitä. Yksinkertaisimmillaan etiikka on moraal

in tutkimista, arvioimista ja perustelua. Moraali taas on periaatteet, joita pyrimme noudattamaan, kun haluamme toimia oikein. Edellä mainitulla tavalla aion erottaa opinnäytetyössäni sanat toisistaan, vaikka niitä käytetään yleiskielessä toisinaan synonyymeina. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 7.)

Pääpiirteittäin moraal

in voidaan kokea olevan jotain henkilökohtaista ja etiikan laajempi näkökulma. Dokumenttielokuvan etiikka pohdittaessa kyseessä on soveltavaetiikka, jossa ei siis uppouduta todella syvälle abstrakteihin merkityksiin vaan pyrkimys on pohtia käytännössä yksittäisiä eettisiä ongelmia ja niiden metatasoja. Soveltavaa etiikkaa hyödynnetään monilla eri ammattialoilla, kuten lääkärit, toimittajat ja tutkijat ja

samalla tavalla sitä voi käyttää tulkitsemaan äänittäjien eettisiä kysymyksiä. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 24.)

Länsimaisen filosofiakäsityksen mukaan ihmiset toimivat tavoitteen mukaisesti eli päämääränä on pyrkiä johonkin, joka edistää omaa elämää tavalla tai toisella silloin kun on kyseessä rationaalisesti toimiva ihminen. Tavoitteet liittyvät arvoihin, joiden käsite on monimutkainen, mutta yksinkertaistettuna niiden voidaan ajatella olevan asioita, joita ihmiset pitävät arvokkaina. Tavoiteltavia perusarvoja voisivat olla esimerkiksi totuus, oikeudenmukaisuus ja kauneus. Esimerkiksi myös esineille voidaan asettaa arvo, kuten käytettävyydeltään hyvä. Dokumenttielokuvan etiikan ollessa kyseessä kiinnostavimmat arvon määritelmät ovat moraaliset arvot, jotka liittyvät ihmisen toimintaan, inhimilliseen hyvän tavoitteisiin. Joku on tehnyt hyvän teon auttaessaan ihmisiä ahdingossa ja tämän toiminnan voitaisiin sanoa olevan moraalisesti arvokasta. Arvon määritelmät ovat kuitenkin kaikki subjektiivisia, vaikka jonkinlaisia universaaleja linjoja voidaan vetää. Jokainen lopulta tavoittelee ja määrittelee arvonsa omalla tavallaan peilaten niitä muiden arvoihin. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 8-10.)

Ajan saatossa yhteiskuntiin on muodostunut erilaisia normeja sekä sääntöjä, joita me noudatamme ja joihin toimintamme perustuu. Säännöt ja normit poikkeavat eri maiden ja kulttuurien välillä; tästä hyvänä esimerkkinä lainsäädäntö, joka muuttuu siirryttäessä valtion rajojen toiselle puolelle. Normit ja säännöt ovat yhteydessä arvoihin ja yleisesti suojelevat niitä. Ohjeet, säännöt ja normit ovat kiinteä ja syväälle yhteiskuntaan ja elämäämme uponnut osa. Moraaliset arvot kertovat mikä on inhimillisesti hyvää ja moraaliset normit taas säätelevät sitä, mikä on inhimillisesti oikein. Moraaliset normit ovat yhteydessä usein oikeudellisiin normeihin, jotka vaikuttavat ja rajoittavat ihmisten toimintaa. Länsimaisissa yhteiskunnissa moraaliset arvot kumpuavat yleensä kristillisistä perinteisistä ja jumalan laista, jossa korostetaan omatunnon ja moraalin välistä yhteyttä. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 12–17.)

4.2 Etiikan tehtävä

Etiikan tehtävänä on tutkia moraalialia ja esittää siitä kysymyksiä. Yleisellä tasolla se

tarkoittaa, miksi jotkut asiat ovat hyväksyttävämpiä kuin toiset tai minkälaisia sääntöjä ja normeja ihmiset noudattavat. Etiikan pyrkimys on myös kyseenalaistaa arvot ja normit, esimerkiksi miksi jokin on arvokkaampaa kuin joku muu ja miksi normit olisivat päteviä. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 12–17.) Näin kaukaa katsominen oikean ja väärän arvoja ei välttämättä toimi niin hyvin tutkittaessa dokumenttielokuvien etiikkaa. Tämän takia dokumentaristien yhteisöissä ja dokumenttielokuvien etiikkaa käsittelevissä tutkimuksissa käydään keskustelua yksittäistapauksista ja tekijöitä haastatteleamalla. Oikeita tai väriä vastauksia ei tavallaan ole, mutta keskustelua pystytään rajaamaan jo jonkinlaisen kehyksen sisälle. Näitä rajoja säädetään hienovaraisesti tutkimusten edetessä. Eettisen toiminnan määritteitä arvioidaan ja kyseenalaistetaan jatkuvasti dokumenttietiikan tutkimuksissa.

Jokainen dokumentaristi ja äänittäjä pelaavat samanlaisten sääntöjen ja normien kentällä. Dokumenttielokuvamme ohjaaja on kanadalainen, joten hän on luultavasti kasvanut erilaisessa ympäristössä kuin suomalainen henkilö. Äänittäjänä olen kerännyt moraalisen tietouteni oman elämäkokemukseni kautta ja sovellan sitä kuvausten aikana tehdessäni päätöksiä. Kuitenkaan pelkästään yhteiskunnan ja lain kautta välittyvät normit ja säännöt eivät määritä, millaisessa kentässä yksilöt toimivat vaan niitä muodostuu myös muuta kautta, kuten omassa ammattiyhteisössä ja oman perheen keskuudessa. Yhteisöjen sisällä käydään keskustelua ja muodostetaan uusia käytänteitä, joihin tekijät voivat tukeutua kohdatessaan ongelmia. Jos ei tyydytä vain toteamaan, mikä milloinkin on oikein tai väärin vaan pohditaan, mitä ne merkitsevät kussakin tilanteessa, ollaan silloin etiikan ytimessä. Etiikan avulla voidaan pilkkoa pienetkin tapahtumat osiksi ja tarkastella niitä useista eri näkökulmista.

4.3 Moraalista

Käsitys arvoista muodostuu ihmisen vanhetessa, oppiessa tunnistamaan ja seuraamaan niitä. Moraalinen pohdiskelu ja valintojen tekeminen on arkipäiväistä ja ne liittyvät kaikenlaisiin asioihin päivittäisiin asioihin. Mutta kukaan ei lopulta ole vapaa tekemään täysin mitä haluaa vaan jokainen on vapaa tekemään mitä haluaa tietyissä asetetuissa rajoissa. Yhteisöille on muodostunut ajan saatossa moraalisia perinteitä, joita voi olla

vaikea ymmärtää tai hyväksyä, varsinkin jos tulee tämän piirin ulkopuolelta. (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 20–21.) ”Moraaliset arvot ilmaisevat yhteisön jäsenten käsityksiä inhimillisesti arvokkaasta. Moraaliset normit ilmaisevat, mikä yhteisössä on moraalisesti sallittua ja mikä ei” (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 21.)

Moraalinen hyvyys, joka on siis yksi arvoista esineiden arvon ohella, käsitetään yhtenä ihmisyuden perimmäisistä merkityksistä ja näihin arvoihin ihmisten pitäisi suunnata kaikissa tekemisissä (Kotkavirta & Nyysönen 1996, 32). Äänittäjänä ja ihmisenä pyrin itse oman moraalisen perustani pohjalta tekemään ratkaisuja, jotka koen oikeiksi ja välttämään vääriä. Moraalisiin kysymyksiin ei löydy selkeitä vastauksia varsinkaan, siihen mistä ne alun perin kumpuaa. Elämme osittain niin sanotusti valmiissa maailmassa ja seuraamme normeja, jotka ovat olleet olemassa jo pitkään. Ihmiset arvottavat asioita aina omalla tavallaan ja dokumenttielokuvien tekijät kertovat arvoistaan teoksien kautta, jotka katsojat dekoddaavat auki peilaten niitä omaan moraalikäsitteeseensä.

5 Dokumenttielokuvien etiikka

5.1 Eettiset tutkimukset ja keskustelut

Kiinnostusta dokumentin eettisiä kysymyksiä kohtaan ei oikeastaan ollut ennen 1970-lukua. Keskustelu dokumenttielokuvien etiikasta on siis suhteellisen tuore aihe. Tänä päivänä tutkimukset, jotka keskittyvät erityisesti dokumenttielokuvien eettisiin ongelmiin sekä keskustelut dokumentaristien yhteisöissä muovaavat viitekehystä viitottaen tietä uusiin suuntiin. (Nash 2011, 1.) Kiinnostus dokumenttielokuvan etiikkaa kohtaan kasvaa jatkuvasti ja tutkimukset on painottunut pääasiassa ohjaajien näkökulmaan. Esimerkiksi vielä tiedetään hyvin vähän osallistujan kokemuksista dokumenttielokuvassa. (Nash 2012, 1.) Keskustelu dokumenttietiikasta on pyörinyt erilaisten teoreettisten ideoiden keskellä kuten suostumus, velvollisuus huolenpitoon, erilaiset oikeudet (yksityisyys ja vapaasana) sekä representaation ongelma. Tämän

lisäksi seikat kuten tekijänoikeudet, kohteille maksaminen ja vapautuslomakkeen käyttäminen ovat olleet huomioituja aiheita. (Nash 2011, 2-3.)

Vaikka dokumenttiäänittäjien työetiikasta ei juurikaan käydä keskustelua, on dokumentaristien etiikasta käyty keskustelua jo jonkin aikaa. Käyn läpi dokumenttielokuvan teon etiikkaa, jonka kautta äänittäjä pystytään paikallistamaan eettisen toiminnan kenttään. Vaikka äänittäjälle voidaan helposti ajatella sivustaseuraajan rooli, työskentelee hän samojen ohjeiden ja sääntöjen rajaamalla kentällä kuin tekijät itse. Jos ohjaaja toimii eettisesti oikein, kulkeeko äänittäjäkin eettistä polkua pitkin.

Eettinen tarkastelu on usein suoritettava tapauskohtaisesti, sillä muuten etiikan nyanssit katoavat helposti yleistyksien keskelle. Ohjeistuksia ja tutkimuksia on helppo käyttää suuntaviivoina, joiden kautta arvioida toimintaansa. Kvalitatiivisia tutkimuksia on kirjoitettu lähivuosina paljon ja näihin perehtymällä aktiivinen dokumentaristi tai äänittäjä voi löytää uusia ajatuksia kehittääkseen toimintaa eettiseksi. Työtapoja tekijät toivottavasti itsesäätelevät sitä mukaan, kun he tiedostavat uusia asioita etiikasta. Äänittäjä, joka lukee tutkimuksia, oppii ymmärtämään paremmin työkenttäänsä ja miten eettisesti pystytään toimimaan. Mutta kuinka monet tekijät lopulta käyvät läpi eettisiä ja tutkimuksia ja keskusteluita? Sitä ei ehkä koeta tarpeelliseksi, koska ammattilaiset tuntuvat suoriutuvan usein oman ammattinsa eettisistä ongelmista itsevarmasti esitietonsa ja elämäkokemuksen avulla, kuten myöhemmin käy ilmi tekemieni haastatteluiden kautta.

Dokumentaristeille ei ole olemassa minkäänlaista virallista eettistä koodistoa, vaikka keskustelua siitä on jo käyty. Aufderheiden, Jaszi ja Chandran kirjoittamasta dokumenttielokuvien eettisyyttä käsittelevästä raportista käy ilmi, että julkista keskustelua tarvittaisiin paljon enemmän, jotta koodiston tapaisia linjavetoja pystyttäisiin tekemään. Dokumenttielokuvan tekijät jakavat jo kuitenkin joitakin yhteneviä eettisiä konventioita, joita he noudattavat dokumentin teossa. Esimerkiksi älä tee harmia, suojele heikkoja ja kunnioita katsojien luottamusta ovat tyypillisiä tekijöiden noudattamia eettisiä periaatteita. (Aufderheiden, ym. 2009, 2-3.) Ongelmana näin määritteiden käyttämisessä kuitenkin on. ”Älä tee harmia” on kaikin puolin erittäin

epämääräinen ja epätarkka. Mitä tarkalleen ottaen on ”harmi”, jota toiselle voi aiheutua? Tai ketkä ovat heikkoja? Väittelyä merkityksistä voi käydä loputtomiin. Eettiset konventiot muuttuvat ajan kanssa ja asiat nähdään toisessa ajassa aina uusilla tavoilla. (Nichols 2006.)

Dokumenttielokuvien etiikkaa on analysoitu muun muassa tekijälähtöisesti haastatteluiden avulla. Aufderheiden, Jaszi ja Chandran tutkimuksessa mainitaan muun muassa, että monet dokumentaristit näkevät eettisten käytänteiden olevan heidän projektiansa ytimessä. Heidän moraalisia valintoja ohjaavat tyypillisesti kolme erilaista vastuun aluetta: kohde tai aihe, katsojat ja oma taiteellinen visionsa sekä tuotannolliset välttämättömyydet. (Aufderheiden, ym. 2009, 3.) Vaikka dokumentaristit noudattavat periaatteita, kuten ”älä tee harmia”, ”suojele heikkoja” ja ”kunnioita katsojia”, Aufderheiden, Jaszi ja Chandra (2009, 22) huomauttavat, että tekijät ovat usein alisteisia resurssirajoituksille ja he joutuvat työskentelemään tulostavoitteellisessa bisnesmaailmassa. Vaikka monet pyrkivät emansipatorisiin tavoitteisiin teoksillaan, ovat he instituutioiden, konventioiden, lain, rahan ja omien moraalisten periaatteidensa ristitilussa, jossa he joutuvat tekemään eettiset valintansa. Samalla tavalla äänittäjät työskentelevät ympäristössä, jossa on aina pyrittävä tuotannolliseen lopputulokseen. Maalaisjärkeä käyttämällä monelle on varmasti itsestään selvää mitä saa ja mitä ei saa tehdä, mutta todennäköisesti dokumentin kohteet eivät todennäköisesti ole tietoisia siitä mitä tapahtuu heidän suostuttua haastatteluun. Varsinkin jos on asiat tapahtuvat nopeasti. Oma mielipiteeni on, vaikka kohteita täytyy käsitellä hellävaroin, varsinkin kun kyseessä on maahanmuuttajat vähemmistönä, ei kunnollista tutkimusta saada aikaiseksi järkevässä ajassa, jos toiminnassa ei ole hieman aggressiivisuutta.

Prosser, Clark ja Wiles Leedsin yliopistosta ovat perehtyneet visuaalisten tutkijoiden eettisiin ongelmiin 2008 julkaistussa tutkimuksessaan ”Visual Research Ethics at the Crossroads”. Heidän mukaansa kahden vuosikymmenen aikana voimakkaasti kehittyneet tutkimuksen menetelmät ovat jättäneet tutkijat jälkeensä ja huonosti valmistautuneiksi eettisiin ongelmiin. Samat asiat on havaittavissa myös dokumentin tekijöiden keskuudessa, sillä aika menee eteenpäin ja uusia tapoja tehdä asioita luodaan jatkuvasti. (Aufderheiden, ym. 2009, 4) Prosser, ym. (2008, 4) mukaan visuaalisia menetelmiä käyttävien tutkimusprojektien eettisiä ja moraalisia käytänteitä ohjailevat

erilaiset voimat. Muun muassa laki, eettiset komiteat ja säätelevät tahot, salassapito ja anonymius ja neljäntenä yksilön oma moraalinen perusta. Ainoat, joiden en koe kuuluvan dokumenttietiikan kehukseen on salassapito ja anonymius. Tämä johtuu siitä, että dokumentin tekemisen perinne kumpuaa eri lähtökohdista kuin esimerkiksi sosiologinen tutkimus, vaikka dokumentin perimästä voidaan olla eri mieltä (Nash 2011, 225–226). Mielestäni salassapito ja anonymius dokumenttielokuvissa ovat enemmän poikkeus kuin sääntö, vaikka ne ovat joskus tärkeä osa prosessia silloin kun ihmisten henkilöllisyyttä halutaan suojella. Aiheet kuten suostumus, vapaasana ja yksityisyys sekä representaation ongelma ovat tärkeitä aiheita (Nash 2011, 1). Erityisesti kuitenkin nostaisin esille ensimmäisenä suostumuksen, jonka avulla varmistetaan, että ketään ei kuvata tai äänitetä vasten heidän tahtoaan. Tämä on hyvä peruslähtökohta kaikkeen dokumentin tekemiseen. Toisaalta poikkeuksia on riippuen esimerkiksi ihmisen julkisuusasemasta ja kuvattavista kohteista. Luottamus tekijään välillä on se joka pitää etiikan korkealla. (Aufderheiden, ym. 2009, 4).

Kiinnostusta on myös niin sanottuun koodittomaan eettiseen ajattelutapaan. Tämä herättääkin kysymyksen, että mihin silloin eettisiä ongelmia kohtaava tekijä voisi nojata? Vai annettaisiinko dokumenttietiikan muotoutua vapaasti ilman kirjoitettuja sääntöjä. (Nash 2011, 224.) Luulisin, että jonkinlaista ohjenuoraa olisi itseni helpompi myötäillä. Ennakkoon ei aina pystytä kaikkia tapahtumia ennustamaan. Nostan seuraavaksi esille muutaman Prosser, ym. esittelemän voiman, jotka rajaavat ja ohjaavat dokumentin tekemistä.

5.2 Laki ja säätelevät tahot

Eettisiä kysymyksiä pohdittaessa on ensimmäisenä otettava huomioon lailliset seikat, kuten mitä ja missä saa kuvata ja äänittää. Laki on usein monimutkainen ja vaikeasti tulkittava kokonaisuus varsinkin siihen perehtymättömälle. Lain kanssa joutuu usein kamppailemaan erilaisten tulkintojen ja teknisten selvennysten kanssa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että laki vetää rajan sille minimille, joka tulisi ylittää pyrittäessä kohti eettisiä toimintatapoja. Pelkät lakipykälät eivät riitä kuvaamaan niitä eettisiä normeja, joiden tutkijoiden yhteisö katsoo olevan hyväksyttyä, eli kaikkia ratkaisuja ei pystytä

perustelemaan pelkästään lakiin vetoamalla. (Prosser, ym. 2008, 4-5)

Laissa on eri maiden välillä eroja, mutta säädöksissä on myös yhteisiä ominaisuuksia. Eri maissa joudutaankin tekemään töitä sopeutuen maan lakipykäliden kehysten sisään. Esimerkkejä tästä on, että tyypillisesti julkisilla paikoilla saa kuvata, mutta määritteet vaihtelevat paljon siitä, että mikä on ”julkista” aluetta ja mikä taas ei. Esimerkiksi on olemassa tapauksia, joissa tekijöitä on käsketty lopettamaan kuvaaminen vaikka kyseessä on ollut julkinen paikka. Tällaisissa tilanteissa voidaan ajatella, että on rikottu tutkijan laillisia oikeuksia. (Prosser, ym. 2008, 6)

British Sociological Association suosittaa 2006 valmistuneessa ”Statement of ethical practice for the British sociological association – visual sociology group” ohjelausunnossaan sen jäseniä ottamaan muun muassa huomioon materiaalin käyttöä ja tekijänoikeuksia koskevat säännökset sekä hyvät tavat. Nämä saattavat nimittäin pahimmassa tapauksessa rajoittaa tutkimuksen loppuun viemistä. Dokumentaristin tulisikin varmistua kaiken materiaalin käyttöoikeuksista, sillä ne vaihtelevat tapauskohtaisesti. Yleensä henkilö, joka kuvaa materiaalin on tekijänoikeuksien haltia, mutta haastattelun tapauksessa haastateltava omistaa tekijänoikeudet puhumiinsa asioihin ja näin ollen hänellä on oikeus pidättää oikeudet käyttäen materiaalia (Prosser, ym. 2008, 6). Paras tapa huolehtia tästä onkin tehdä kirjallinen tai suullinen sopimus, joka todistaa, että dokumentaristilla on oikeudet tallennettuun materiaaliin.

Dokumenttiprojektissamme kanadalainen ohjaaja huolehtii aina tarkasti, että kaikilta ihmisiltä, jotka ovat tunnistettavissa selkeästi kuvasta allekirjoittavat materiaalin luovutus sopimuksen. Tämä sopimus antaa ohjaaja-tuottajalle oikeudet käyttää kuvattua materiaalia teoksissaan vapaasti. Kanadan ja Amerikan valtioiden toimintaperiaatteisiin kuuluu, että dokumentaristin pitäisi huolehtia ”Error & Omissions coverage” suojasta, joka suojelee tekijää mahdollisilta oikeushaasteilta. Vakuutusyhtiöt, jotka näitä vakuutuksia myöntävät vaativat muun muassa allekirjoitetut sopimukset kaikilta elokuvassa esiintyviltä ihmisiltä. Tietysti tekijän on samalla oltava varuillaan muiden tekijänoikeudellisten asioiden suhteen, kuten logojen ja musiikin. (Wong 2006) Ongelmana sopimuksen käytössä Suomessa on, että se on kokonaan englannin kielellä kirjoitettua lakitekstiä ja monet sopimuksen allekirjoittaneet eivät ymmärtäneet sitä

täydellisesti. Jos joku ihmisistä kysyi tarkemmin tekstistä, niin pyrimme aina selittämään asiaa auki heille. Lakitekstin avaaminen asiasta tietämättömälle vaatii kuitenkin paljon aikaa, joten minään kertana ei ole ollut mahdollista tehdä sitä täydellisesti.

Hyvän tutkimuseettisen tavan mukaista on kertoa selvästi mihin materiaalia käytetään dokumentin eri vaiheissa ja missä käytettyä materiaalia levitetään. Suomessa nämä asiat on kirjattu tekijänoikeuslakiin niin kutsuttuina moraalisisina oikeuksina. Isyysoikeus määrittää, että tekijä on ilmoitettava siten kuin hyvä tapa vaatii silloin kun teos saatetaan osittain tai kokonaan yleisön saataville. Kunnioittamisoikeus turvaa sen, ettei teosta käytetä arvoa loukkaavalla tai alentavalla tavalla. Nämä oikeudet säilyvät aina tekijällä. (Kopiosto 2014.) Ohjaajamme kertoo aina dokumenttielokuvassa haastatelluille ihmisille, että mikä dokumentin aihe on ja taustoittaa sitä. Hän myös valaisee ihmisiä omasta motivaatiotansa tehdä kyseinen tuotanto. Näin hän varmistaa, ainakin jollain tasolla, että kuvattavat ymmärtävät mihin heistä kuvattu materiaali ehkä päättyy.

Tekijän olisi syytä huomioida myös haastateltavien kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Erityisesti islaminuskoisia naisia kuvatessa suostumus olisi hyvä varmistaa etukäteen, erityisesti heidän aviomiehiltään. Islaminuskoisten noudattama Šarian laki ei eksplisiittisesti käsittele kuvaamista, vaikka sen sisällöstä voi omaksua ohjeita muihin jokapäiväisen elämän kysymyksiin kuten sosiaalisiin ongelmiin, perheeseen ja pukeutumiskoodeihin. Tulkinnat ohjeista vaihtelee maiden välillä eli kaikki islaminuskoiset eivät samalla tavalla lue Šarian lakia. Muita ”erityisryhmiä”, joita tulisi huomioida tutkimuksessa, ovat esimerkiksi lapset, vanhuksat ja vammaiset. (Prosser, ym. 2008, 9-10) Monet dokumenttielokuvassamme haastatelluista henkilöistä ovat muslimitaustaisia, joten työryhmänä meidän on täytynyt olla erityisen huomaavaisia haastatelllessamme heitä kotonaan.

Jos joku haluaa tehdä kanteen elokuvan sisällöstä, on tätä varten olemassa valvovia elimiä, jotka antavat tarvittaessa lausunnon. Esimerkkinä Suomessa on Julkisen sanan neuvosto, joka toimii joukkoviestinnän itsesäätelyelimenä. Siellä tulkitaan hyvää journalistista tapaa. Julkisen sanan neuvostolla ei ole mitään laillista valtaa vaan se

antaa ainoastaan lausuntoja päätöstensä pohjalta ja niitä voidaan käyttää oikeudessa tukena. (Julkisen sanan neuvosto 2014.) Tämä ei suoranaisesti vaikuta suoraan äänittäjän tekemisiin kentällä, mutta Julkisen sanan neuvosto huomioi kanteluissa tavat, joilla tekijä on mahdollisesti tietojaan hankkinut.

Dokumenttimme tekijä on ulkomaalainen ja hänen on myös huomioitava Kanadassa vaikuttavat tahot ja tarkastuslautakunnat. Muun muassa televisio-ohjelmia säätelevät komissiot, kuten esimerkiksi edesmennyt Britannian Independent Television Commission antoi negatiivisen lausunnon dokumenttielokuvasta totuudenmukaisuudesta. Brian Winston, joka tutki mainittua tapausta, kertoo, että dokumenttielokuvien kyky tuottaa puhdasta totuutta on naiivia ja on muotoutunut journalistisen dokumentin ja direct cinema-tyylien perinteistä. Vaikuttaminen kohteisiin ja totuuden manipulointi on ollut tyyppillistä jo pitkään. Onkin vaikeaa määritellä selkeästi, että minkälainen dokumenttielokuva on eettisesti oikein toteutettu, mutta kuten tutkija Winston kokee asian, on suurin vastuu tekijällä hänen kohteitaan kohtaan. (Nash 2011, 225–226.)

Dokumenttielokuvilla on vapaus kertoa todellisesta elämästä ja ”totuudesta” monenlaisin elokuvallisen kerronnan keinoin. Eli mikään ei rajoita äänittäjää äänittämästä niin sanottuja epätodellisia äänimaisemia eri kohtausten päälle, jos kokee tämän soveliaaksi. Dokumentin koetaan olevan osittain taidetta ja osittain journalismia (Nash 2011, 226). Kuvan ja äänen yhteinen kytkös sekä niiden välittämä kuva todellisuudesta on se mihin komiteat puuttuvat ja vedetty raja on hyvin epämääräinen. Yksittäisellä äänittäjällä tuotantovaiheessa on valta tietystä määrin vaikuttaa lopputulokseen valitsemalla, mitä jätetään pois ja minkälaista ääntä kuullaan eri kuvien taustalla. Lopulliset päätökset ja lisäykset tehdään kuitenkin leikkauspöydällä.

Säätelevien tahojen ja komissioiden eettinen perusta nojaa jokaisessa maassa hieman erilaisiin perinteisiin. Kuitenkin instituutioiden puuttuminen dokumenttielokuvaan kertoo, että dokumentin määritelmät eivät ole pelkästään teoriaa vaan niitä sovelletaan aktiivisesti maailmalla. Kuten Amerikassa vaaditaan tekijöiltä vakuutusten nojalla todistukset elokuvassa esiintyvien henkilöiden suostumuksesta. Tekijän jättäessä huomiotta eettiset normit, saattaa se olla esteenä elokuvan levittämiselle. Samalla se voi vaikuttaa hänen maineeseensa ja uskottavuuteensa sekä hänet voidaan haastaa oikeuteen

loukkauksesta. ”Error and Omissions coverage” suojaa tekijää muun muassa mahdollisilta lakihaasteiden ääritapauksilta. Esimerkiksi jos teoksen katsotaan saaneen jonkun ihmisen tekemään murhan (Wong 2006).

Periaatteessa kuka tahansa voi olla uskottava dokumenttielokuvien tekijä. Nykypäivänä julkaisukanavatkään eivät ole ongelma vaan jokainen voi julkaista teoksensa helposti yleisön saataville Internetin avulla ja markkinoida sosiaalisen median kautta teoksiaan. Internetiä on vaikea valvoa täysin ja kaikkia kanteita ei varmasti kyetä käsittelemään. Televisiokanaville elokuvansa saaneelta tekijältä saattavat julkaisijat vaatia todisteita eettisistä toimintatavoista. Myös rahoitusta hakiessaan eettisten toimintatapojen täytyisi olla kunnossa.

5.3 Henkilökohtainen moraal

Päätökset, joita mediateosten tekijät tekevät ovat riippuvaisia kokemastaan visuaalisen tai auditiivisen kulttuurin kontekstista. Useimmat länsimaissa asuvista ovat ympäröityjä näillä visuaalisen kulttuurin tuotoksilla ja ne vaikuttavatkin kaikkiin yhteiskunnan osiin. Tekijät poimivat tämän visuaalisen ja auditiivisen tulvan keskeltä eettisen toiminnan käytänteitä. Toisaalta he voivat olla huomioimatta niitä kokonaan tai niiden vaikutus voi olla vähäistä. Yhteiskunnissa on laajat eettiset periaatteet ja moraalikäytänteet. Yksilöt, tekijät tai yhteisöt uudelleen tulkitsevat näitä periaatteita tuottaakseen itse uusia tulkintoja. Kuitenkin yksilöt ovat ne, jotka lopulta tekevät moraaliset päätökset. Jonkinlaisen moraalisen kompassin olemassaolosta ollaan yhtä mieltä kun taas eettisten periaatteiden soveltamisesta erilaisiin konteksteihin saatetaan olla eri mieltä. (Prosser, ym. 2008, 21) Tämä herättääkin kysymyksen, että millainen eettinen ohjeistus olisi täydellinen, sillä kaikki voivat tulkita sitä mielensä mukaan ja absoluuttisen oikeita ratkaisuja ei ole. Ohjeistus ei saisi kuitenkaan muuttua säännöiksi, koska tämä saattaisi rajoittaa tekijöiden luovuutta liikaa.

Mielenkiintoista on, että vaikka dokumentaristit noudattavat laajoa oikeamielisiä periaatteita, he eivät koe välttämättä tarpeelliseksi aina. Esimerkiksi jos kyseessä on kohde, joka on tuottanut itse harmia tai kohteella on pääsy mediaan esimerkiksi oman

PR-osaston kautta. Samoin yksittäisten asioiden faktoja tai merkityksiä saatettiin muuttella tai manipuloida, jos se koettiin helpottavaksi ”totuuden” ymmärtämiseksi. (Aufderheiden, ym. 2011, 3.) Koen tämän myös itseni kohdalla päteväksi. Saatan taipua yli omista moraalisisista periaatteistani, jos kyseessä on henkilö, joka on tietävästi tehnyt pahaa tai joudun keräämään materiaalia työnantajalle, joka käyttää sitä mielestäni väärin.

Dokumentin tekijöiden eettisiä vastuualueita voidaan jakaa kategorioihin: Kohteet, katsojat, oma artistinen visio ja tuotannolliset välttämättömyydet. Äänittäjän on huomioitava samalla tavalla kaikki omasta asemastaan, esimerkiksi käyttäytyttävä eettisesti haastateltavia kohtaan, hoidettava oma työtönttinsä ja saatettava teos loppuun budjetin rajoissa. Hän toimii osana työryhmää, jota johtaa dokumenttielokuvan ohjaaja. Äänittäjä on häntä pienemmässä vastuussa lopullisesta tuotoksesta. Ohjaaja tekee lopulliset eettiset päätökset, hän vastaa kysymyksiin ensimmäisenä.

Eettiset ongelmat saattavat olla vaivaannuttavia ja vaikeita käsittää, varsinkin jos ei tunne kunnolla eettisiä konventioita omassa ammattikunnassaan. Ylipäätään etiikkaan tutustumattomalle henkilölle voi tuottaa vaikeuksia selviytyä tilanteista, joissa etiikka pitäisi soveltaa nopeasti tai häneltä kysytään perusteluja toimintatapoihinsa. Tiedon puuttuessa eettiset ongelmat voidaan sivuuttaa kokonaan. Prosser, ym. (2008, 3) mainitsevat, että esimerkiksi monet kokeneetkin tutkijat kokevat etiikan soveltamisen työhönsä toisinaan vaivalloiseksi. Tämä varmasti pätee äänittäjien kohdalla, varsinkin kun etiikan ei koeta olevan kovin tärkeä osa ammattikuntaa.

On olemassa erilaisia lähestymistapoja, joiden avulla toimintaa voidaan yrittää analysoida. Seurauseettisesti ajattelevat tekijät ovat sitä mieltä, että teokset ovat representaatiota, jolla on seurauksia tai vaikutuksia niitä kohtaan, joita teoksissa representoidaan (Nash 2011, 226). Päätöksiä tehdessä valitaan aina polku, jossa huomioidaan vain lopputuloksen eettisyys. Esimerkiksi salakuuntelemalla toteutettu dokumentti on sallittu, jos se edistää jollain tapaa yhteistä hyvää. Toinen esimerkki on niin sanottu ”seuraukseton etiikka”, silloin toimitaan moraalisesti oikein tilanteessa huolimatta seurauksista, vaikka se ei olisi hyödyllistä teoksen kannalta tilanteessa tai yhteisön kiinnostuksen mukaisia. Esimerkkinä säilyttää kohteen luottamus, vaikka

silloin ei välttämättä saavuteta teoksella yhteistä hyvää. Kolmanneksi on vielä huolenpidon etiikka, jossa päätöksiä tehdään päämääränä huolenpito, myötätunto ja halu auttaa yksilöitä tai ryhmiä, jotka ovat tutkimuksen kohteena. (Prosser, ym. 2008, 22)

6 Ammattilaishaastattelut

Haastattelin tutkimustani varten kahta kokenutta äänittäjää, Juha Linnaa ja Jari Innasta. Heillä molemmilla on jo kymmenien vuosien ura takanaan ja he ovat kokeneet monipuolisesti erilaisia tuotantoja vuosien varrella. Käytin apunani luomiani tukikysymyksiä haastatteluissa, mutta niiden edetessä annoin keskustelujen elää ja tein lisäkysymyksiä sen mukaan mitä mieleeni tuli keskustelun aikana. Litteroin haastattelut ja ne ovat luettavissa liitteenä opinnäytetyössäni. Huomasin, että haastatteluiden kautta erityisesti henkilöiden omat eettiset näkemykset korostuivat, joten en kovin yleistäviä johtopäätöksiä pysty tekemään näin pienen otannan pohjalta. Toisaalta ne tarjoavat mielenkiintoisen vertailukohtan tutkimaani teoriaan. Huomioitavia asioita, joita haastatteluista nousi esille, olivat muun muassa suhtautuminen etiikkaan sekä oma henkilökohtainen moraali. Molemmille muistui mieleen työkeikkoja, joita he olivat tehneet ja jotka he pystyivät liittämään eettisyyteen. Tapaukset liittyivät muun muassa luonnonsuojeluun, kuvauskohteista huolehtimiseen sekä tiedonhankinta menetelmiin. Kumpikaan haastateltavista ei ollut erityisesti perehtynyt uransa aikana dokumenttielokuvien eettiseen keskusteluun. He kokivat, että olivat oppineet sen ympäristöstään. Tekemällä töitä ja keskustelemalla muiden ammattilaisten kanssa eettistä ammattitaitoa kertyy ajan mittaan. Toisinaan jotkut asiat haastateltavien mukaan vaikuttivat moraalisesti arveluttavilta, mutta todellisten päämäärien ja taustojen selvittyä ne eivät sitä kuitenkaan olleet. Eli työtarjouksia ei hylätty suoraan vaan asioista otettiin selvää ennen kuin lopullinen päätös työn eettisyydestä tehtiin. He tavoittelevat yhteistä hyvää, ehkä eri tavoin, mutta yhdistäviä elementtejä oli havaittavissa. Aufderheiden, Jaszi & Chandran tekemään laajaan kvalitatiiviseen tutkimukseen, jossa haastatellaan neljääkymmentä eri dokumentin tekijää, nousee tekemissäni haastatteluissa samoja asioita esille.

Esimerkiksi haastateltavat molemmat mainitsivat, että käytännön asiat menevät usein

etiikan edelle, koska työ on se, joka tuottaa rahaa ja työympäristössä maineen säilyttäminen on tärkeää. Tietenkin pitkänlinjan ammattilaisilla on erilainen tilanne työllistyä kuin vasta-alkajilla huolimatta eettisistä ratkaisuista. Henkilökohtaisen moraalin ja etiikan tajun perusteella tehtiin silti ratkaisuja työtilanteissa. Eettisesti epäilyttävistä projekteista otettiin selvää etukäteen ja mahdollisesti kieltäydyttiin työkeikasta, jos se koettiin oman moraalin vastaiseksi. Työkeikan kulkuun ja materiaalin keräykseen vaikutettiin, jos se koettiin oman moraalin vastaiseksi. Esimerkiksi työnantajalle ei välttämättä tuotettu sitä täydellistä materiaalia. Haastateltavien mukaan toisinaan taas työkeikalla ei aina kerkeä miettimään eettisiä ongelmia, vaan siellä hoidetaan nöyrästi oma työalue. Todellisuutta oli myös se, että omasta henkilökohtaisesta moraalista joustettiin ja katsottiin asioita tilaajan näkökulmasta. Myös luvat materiaalin tallentamiseen hankittiin jälkikäteen, jos tavoiteltu lopputulos oli sen arvoista, eikä tilanne sallinut sitä heti.

Haastatteluista kävi myös ilmi, että koettiin tärkeäksi se, että ihmisiä voi käsitellä eri tavoin riippuen heidän asemastaan äänittäjän silmissä. Dokumentin tekijät kohtelevat eri tavoin ihmisiä riippuen heidän valta-asemastaan. Ratkaisuina eettisiin ongelmiin tarjottiin tuotannon asioiden läpikäymistä ennen aloittamista, jotta kaikille on selvää mitä ollaan tekemässä. Työnteon tyylin nähtiin vaikuttavan, sillä toisinaan työnteko oli ohjaajavetoista ja joskus valintojen teko jäi äänittäjän ja kuvaajan harteille pelkästään. Ennalta-arvaamattomissa tilanteissa päätösten teko jäikin usein kuvaajan tai äänittäjän harteille. Ajan saatossa ja tekniikan kehittyessä tekeminen on helpottunut kaluston kevennyttyä. Tämän koettiin vaikuttavan materiaalin keräämiseen. Se tapahtuisi helpommin suuremmissa määrissä. Toinen haastateltavista koki äänittäjän roolin siten, että minkäänlaista etiikan miettimistä loppujen lopuksi työtilanteissa ei tarvittu, kun taas toinen koki eettiset asiat tärkeiksi ja vaikuttivat valintoihin ratkaisevasti.

7 Maahanmuuttodokumentti

7.1 Taustaa dokumenttiprojektista

Tutkimukseni kohteenani oleva maahanmuuttoa käsittelevää dokumenttia on kuvattu vuoden aikana eri paikoissa maakunnan aluetta. Ohjaaja otti yhteyttä kouluumme tavoittaakseen paikallista työvoimaa avuksi projektiinsa. Keskustelimme aluksi sähköpostitse yksityiskohdista ja tapasimme myöhemmin hänen saavuttua Suomeen syksyllä 2012. Matkustimme kuvauskohteeseen samana päivänä kuvaamaan materiaalia. Ohjaaja ei itsekään tiennyt tarkalleen, mitä odottaa, sillä hän ei ennen ollut käynyt Suomessa. Hän oli kuitenkin saanut aikaisemmin pohjatietoa multikulttuuriprojektin työntekijältä kyseisestä kaupungin tilanteesta ja ihmisistä. Samainen työntekijä laati myös aluksi aikataulun, jota seuraten kävimme läpi kaupungin eri virastoja sekä maahanmuuttajien kouluja. Haastattelimme dokumentin alkuvaiheessa eri virastojen edustajia, joilla oli tarjota kaupungin virallinen näkökulma asioihin. Olin aikaisemmin hieman tutustunut ohjaajan dokumentteihin ja huomasin jo siitä, että hänellä oli eettinen tapa käsitellä ihmisiä teoksissaan. Hän kertoi, että maahanmuuttajat ovat tulleet hänelle rakkaiksi vuosien saatossa, joten hän oli alkanut tehdä dokumentteja heistä.

Dokumenttia varten ohjaaja oli jo suunnitellut, että kaupungin tilannetta tulisi seurata noin vuoden ajan ja valita henkilöitä, joita seurattaisiin vuodenaikoina. Näiden joukosta hän valitsisi päähenkilön dokumentilleen. Hän käy Suomessa aikataulunsa sallimissa rajoissa ja kuvaamme jokaisella kerralla lisää materiaalia dokumenttia varten. Dokumentin tyyliä voi kutsua seurantadokumentiksi. Materiaalia kerätään yhden aiheen ympäriltä pitkällä aikavälillä samojen henkilöiden esiintyessä useaan otteeseen ja tilanteen odotetaan muuttuvan ajansaatossa. Käytännön ongelmia syntyi lähinnä siitä, että samoja ihmisiä oli vaikea tavoittaa. He saattoivat olla matkoilla omassa kotimaassaan tai haluttomia uusinta haastatteluihin.

Kävimme kuvaamassa ja vierailemassa muutamassa eri multikulttuurikeskuksissa, jossa maahanmuuttajia usein vieraili. Avustaja-tulkkimme avulla saimme yhteyden

paikallisiin maahanmuuttajiin ja kävimme ihmisten kotona tekemässä haastatteluja. Käyn läpi seuraavaksi kaksi tapausta, jossa haastattelimme ihmisiä ja kuvasimme muuta materiaalia. Molemmissa tapauksissa on ollut mukana sama työryhmä, jonka mainitsin työryhmästä kertovassa kappaleessa. Kerron kronologisessa järjestyksessä omin sanoin miten itse koin tapahtumat. Tilanteet olivat irrallisia toisistaan, tapahtuivat eri vuoden aikoina eri lokaatioissa. Työryhmää lukuun ottamatta paikalla olivat aina eri ihmiset.

7.2 Lähestymistapa tutkimukseen

Lähestyn tutkimusta fenomenologian avulla, eli pyrin analysoimaan aihetta ilman ennako-oletuksia tai teoreettista viitekehystä. Aikaisemmalla elämäkokemuksella on keskeinen osuus tutkimuksessa. Subjektiivista pohdintaa voi painottaa. Tarkoitus on pohtia laajempia merkityksiä, ei yksittäisiä sanoja tai taukoja puheessa. Fenomenologinen lähestymistavan mukaan se on niin sanottu vastakohta perinteiseen luonnontieteelliseen lähestymistapaan, jossa subjektiivinen näkökulma asioihin pyritään jättämään pois kokonaan. (Heinämaa 1996 17–18). Edmund Husserlin, fenomenologisen tutkimuksen suuren vaikuttajan, mukaan vasta subjektiivisen näkökulman huomioimisen jälkeen tiede saavuttaa kokonaisuuden. (Husserl 1995, 16.) Aineiston tulkinnan jälkeen otetaan käyttöön teoreettinen viitekehys. Kerron siis tilanteen etenemisen niin kuin itse olen sen kokenut hetkessä. Pyrkimyksenä ei ole pohdiskella laajasti miten muut ihmiset ovat mahdollisesti kokeneet tilanteen, koska äänittäjä on tilanteen ekspertti pohdittaessa etiikkaa (Reid, Flowers, Larkin 2005, 1).

Tavoitteenani on siis tutkia omaa käyttäytymistäni tilanteissa ja eettisiä tilanteita joihin olen päätenyt. Olin aktiivisena sekä passiivisena toimijana tilanteissa, vaikuttaen valinnoillani asioiden etenemiseen. En ollut tutustunut aikaisemmin laisinkaan eettiseen tutkimuskirjallisuuteen, vaikka olin jo opinnäytetyöni aiheen suurin piirtein päättänyt. Kävin läpi tilanteita jälkepäin muistiinpanoista ja kirjoitin ylös ajatuksia. Käytin muistiinpanoja hyödykseni kerratessani tapahtumia myöhemmin.

Koen olevani pohdiskeleva ihminen, johon vaikuttaa voimakkaasti etiikan ristiriidat. Ne vaikuttavat minun päätöksiini ja mietiskelen asioita jälkepäin. En ole aikaisemmin

osallistunut äänittäjänä näin pitkäkestoisiin dokumenttiprojekteihin. Oikeastaan ainut kokemukseni dokumenteista oli itse tekemäni lyhyt dokumenttielokuva koulun alkuvuosina, mutta olen tutustunut dokumenttielokuvien tekemiseen jo aikaisemmin. Kokemukseni mukaan dokumentit pyrkivät tekemään pääasiassa jotain hyvää, edistämään asioita ja tuomaan julki asioita, jotka tekijä on kokenut tärkeiksi. Ymmärrän dokumentin teosta ja omaan mielestäni eettisen ajattelutavan, vaikka en ollut kuitenkaan perehtynyt alan kirjallisuuteen ennestään. Olen etiikan tajuni omaksunut elinympäristöstäni monista eri lähteistä.

Perehdyn tarkemmin kahteen tapaukseen, jotka tapahtuivat dokumentin kuvausten aikana. En keskity havainnoimaan miten muut ihmiset ovat mahdollisesti kokeneet tilanteen vaan keskityin omaan tekemiseeni ja reagointiin työroolini näkökulmasta. Valitsin nämä kaksi tapausta sillä ne olivat hyvin erilaisia keskenään ja niistä pystyin nostamaan esille havainnollistettavia eettisiä valintoja tai ongelmia. Ensimmäisessä kohtasimme yksittäisen henkilön ja toisessa kuvausympäristönä oli koulu, jossa useampi ihminen oli kuvauksen kohteena.

7.3 Ensimmäinen kohtaaminen: Maahanmuuttajan kaupassa

Talvella 2012 avustaja-tulkkimme ehdotuksesta vierailimme maahanmuuttajan perustamassa kaupassa, joka sijaitsi kaupungin keskustan tuntumassa. Kauppiaalle emme olleet ilmoittaneet etukäteen saapumisestamme vaan taktiikkana oli kävellä liikkeeseen sisään ja tiedustella josko haastattelu olisi mahdollinen. Tilat koostuivat sosiaalitalasta, jossa oli televisio ja asiakkailla mahdollisuus juoda kahvia tai teetä halutessaan. Itse kauppa oli erillisessä pienessä tilassa heti etuovesta vasemmalle. Saapuessamme paikalle tilassa vietti aikaa kolme muuta maahanmuuttajaa sekä kaupan omistaja. He katsoivat kotimaansa tv-kanavaa ja joivat kahvia. Jätimme kalustomme autoon, jotta ne eivät vahingossa aiheuttaisi ylimääräistä hämmennystä ihmisissä. Näin olimme toimineet aikaisemmin ohjaajan kerrottua sen olevan hyvä tapa, koska laitteisto saattaa haitata haastatteluun suostuttelua ja voi muutenkin aiheuttaa turhaa tavaroiden siirtelyä paikasta toiseen. Emme olleet kaupassa ensimmäistä kertaa haastattelemassa ihmisiä vaan meillä oli tässä vaiheessa jo kokemusta yhdessä työskentelemisestä

takanamme.

Olimme aikaisemmin huomanneet kuvattuamme kaupungissa, että maahanmuuttajataustaiset henkilöt välttelevät usein kuvatuksi joutumista kadulla. Koimme, että helpompi tapa saada haastattelu oli lähestyä varovasti kohdehenkilöitä. Vietimme hetken aikaa sosiaalituloissa nautiskellen kahvia, ohjaajan ja avustajatulkin hoitaessa kaiken keskustelun. He selittivät tilanteen, että mitä olimme tekemässä ja kysyivät kauppiaalta sekä muilta henkilöiltä, että olisiko haastattelun järjestäminen mahdollista.

Ainoastaan kauppias suostui haastatteluun ja tämän jälkeen ryhdyimmekin lavastamaan pientä kauppatilaa kuvaamista varten. Kauppias sopi mielestämme parhaiten omaan työympäristöönsä ympäristöön. Pystyimme sisätiloihin valot ja pyrkimyksenä oli saada haastateltavan henkilön näyttämään hyvältä kuvissa, sillä kameramme vaativat paljon valoa toimiakseen siedettävästi. Äänittämiseen käytin yhtä lavalieri ja haulikkomikrofonina, näin varmistin aina, että ääni tallentuisi varmasti hyvälaatuisena.

Aluksi haastateltava oli hyvinkin yhteistyöhaluinen, mutta hänen asenteensa muuttui ajan kuluessa. Ohjaajalla oli tapana pitää pitkiä, 30 minuuttia tuntiin haastatteluja, jotka saattoivat olla ensikertalaiselle raskaita. Tämä johtui yleensä monesta erillisestä asiasta, kuten henkilön tottumattomuudesta haastattelutilanteisiin sekä käyttämästämme valokalustosta, joka toisinaan nosti huoneiden lämpötilan korkeaksi. Haastateltavamme alkoi noin puolen tunnin jälkeen hermostua ja halusi haastattelun päättyvän. Ohjaaja ei kuitenkaan ollut vielä kuvannut niin kutsuttuja välikuvia, joita voisi käyttää leikkauspöydällä haastattelun yhteydessä. Hän pyysi saada vielä kuvata niitä. Hermostuneen oloinen kauppias suostui hieman vastahakoisesti lisäkuvauksiin, mutta hetken päästä käski meitä uudestaan lopettamaan kuvaamisen. Ohjaaja suostui tähän ja aloimme purkaa kalustoa pois. Hän kuitenkin keksi nopeasti suunnitelman ja pyysi avustajaamme ostamaan jonkin tuotteen hyllyltä hänelle. Todellisuudessa hän ei koko tuotetta edes halunnut vaan halusi vain kuvata ostotapahtuman tavoitteena kuvata lisää materiaalia.

Ohjaaja sanoi minulle vaihikkaa, että kytkisin mikrofonini uudelleen kameraan ja hän

alkoi kuvata ovelta niin varovaisesti kuin pystyi. Samalla hän pyysi toista kameramiestä menemään kaupan ulkopuolelle kuvaamaan sisäpuolella tapahtuvaa toimintaa. Myyjä kyllä huomasi aikeemme, mutta ei puuttunut asiaan vaan myi tuotteen avustajallemme. Tapahtuman jälkeen hän valitti toiminnastamme. Ohjaaja yritti selittää kauppiaille välikuvien tarpeellisuudesta dokumenttielokuvissa, mutta se ei tyydyttänyt häntä. Lopulta kauppias kuitenkin pyyteli anteeksi käytöstään. Hän ei tarjonnut missään vaiheessa selitystä, miksi häntä kuvaaminen varsinaisesti harmitti. Huomasin hänessä varovaisen ihmisen luonnetta, koska kuvaussopimusta allekirjoittaessaan hän halusi tarkasti tietää, mitä sopimuksessa lukee. Koska hän ei osannut englantia eikä suomea kunnolla niin hänelle oli vaikea selittää auki virallista lakitekstiä, jota sopimus oli täynnä. Ohjaaja taasen kertoi oman selityksensä toiminnalleen myöhemmin. Hänen mielestään olisimme tuskin enää päässeet kuvaamaan kauppaan myöhemmin, joten parempi oli saada materiaalia niin paljon kuin mahdollista sillä hetkellä.

7.4 Toinen kohtaaminen: Kuvaamassa maahanmuuttajien koulussa

Syksyllä 2012 matkustimme kaupungin lähellä olevaan pieneen kuntaan, jossa sijaitsee kristillinen maahanmuuttajien vastaanottokeskus sekä koulu, jossa voi opiskella peruskoulutason oppimateriaaleja. Koulussa ja vastaanottokeskuksessa, jotka siis ovat samaan kiinteistöön kuuluvia tiloja, opiskelee ja työskentelee päivittäin satakunta henkilöä. Maahanmuuttajat ovat pääasiassa lähikaupunkiin muuttaneita henkilöitä, jotka haluavat saada Suomen peruskoulun päästötodistuksen ja samalla oppia suomen kieltä pärjätäkseen työelämässä paremmin. Opistossa opiskelee päivittäin eri-ikäisiä henkilöitä monista eri kansallisuuksista. Kuvasimme ja teimme haastatteluja myös vastaanottokeskuksessa.

Keskus ja koulu olivat ensimmäisiä paikkoja, johon menimme kuvaamaan dokumentin aikana ja jossa oli maahanmuuttajia paikalla paljon. Tätä ennen en ollut ollenkaan osallistunut haastatteluiden tekemiseen tämän dokumentin yhteydessä. Saavuimme paikalle ja menimme ensimmäisenä vastaanottokeskukseen, jossa asui alaikäisiä pakolaisia, joiden vanhemmat olivat syystä tai toisesta vielä kotimaassaan. Vastaanottokeskuksen henkilökunta oli määrätty heidän holhoojikseen, joten heiltä

myös vaadittiin allekirjoitus sopimukseen. Teimme haastatteluja vastaanottokeskuksen puolella, mutta emme haastatelleet koulussa muita kuin henkilökuntaa. Mielestäni keskuksen puolella ympäristö oli paljon intiimimpi kuin koulussa, jossa oli paljon ihmisiä ympärillä toimittamassa asioitaan. Muiden ihmisten huomio olisi vaikuttanut haastatteluiden sisältöön luultavasti paljonkin. Keskuksessa suorittamamme haastattelut sujuivat ongelmitta. Kuuntelimme eri henkilöiden tarinoita heidän matkastaan Suomeen kotimaastaan ohjaajan tehdessä kysymykset. Minä keskityin pelkästään tallentamaan äänen mahdollisimman hyvin seuraten vierestä mitä ratkaisuja ohjaaja tekisi ja kertoisi miten meidän tulisi toimia. Tuntui, että halusin näiden pakolaisten kertovan maailmalle heidän omat tarinansa.

Olimme saaneet luvan kuvata koulun alueella koulun rehtorilta, joka tuntui haluavan mediahuomiota koululle ja suostui mielellään haastatteluun. Koulun sisätiloissa kuvatessamme huomioon oli edelleen otettava yksittäisten ihmisten oikeudet, vaikka koulut ovat julkisia tiloja. Jos sopimusta ei ollut allekirjoitettu, ohjaaja oli hyvin tarkka siitä, että ketä sai kuvata ja miten. Esimerkiksi hän ei suostunut kuvaamaan joukkoa ihmisiä niin, että heidät voisi tunnistaa kuvasta vaan sommitteli kuvan aina uudestaan, jos hänet olisi pystynyt tunnistamaan kuvasta. Hän kertoi, että maahanmuuttajia tulisi suojella, koska he voivat olla ongelmassa kotimaansa puolella ja joku voisi tunnistaa heidät katsoessaan hänen dokumenttielokuvaansa tulevaisuudessa. Maahanmuuttajataustaiset henkilöt suhtautuivat kameraan epäilevästi, peittäen naamansa kun kameran linssi heidän suuntaansa osoitti. He eivät tienneet mihin materiaalia mahdollisesti käytetään ja kaikille ei pystytty informaatiota välittämään järkevästi. Luokkahuoneessa kuvatessamme ja sopimukset jaettuamme osa ihmisistä poistui paikalta. Ehkä epäily jostain syystä heräsi ihmisten keskuudessa, koska emme pystyneet heille kunnolla tilannetta selittämään. Useimmat henkilöistä osasivat heikosti suomea tai englantia.

8 Pohdintaa

Koen useiden moraalisten valintojen olevan mahdollista ratkaista laajan esitiedon avulla. Moraalinen perusta ihmisissä on hyvin vahva, joten ratkaisut ovat helppo tehdä,

vaikka henkilö ei olisi tutustunut etiikan kirjallisuuteen millään tavalla. Tosin tämä pätee ainoastaan minun henkilökohtaisella tasolla, yleistyksiä on vaikea tehdä. Media-alalla työskentelevät äänittäjät ovat todennäköisesti syventyneet dokumenttigenren tekotapoihin, historiaan ja luonteeseen, joten he oletettavasti tietävät minkälainen dokumenttielokuvien historia ja etiikka suunnilleen on.

Mielenkiintoiseksi aiheen tekee kuitenkin se, että universaaleja mustavalkoisia vastauksia ei ole olemassa ja ratkaisuja voi tehdä useista eri näkökulmista katsoen. Kaikkea voi aina tarkastella syvemältä ja kyseenalaistaa. Pelkkä allekirjoitus materiaalin luovutussopimuksessa ei takaa, että kaikista moraalisisista velvoitteista vapaudutaan ja materiaaleja voisi käyttää tai kerätä miten haluaa. Laki määrittää sen matalimman riman, joka eettisen äänittäjän täytyy ylittää. Perusoikeuksien lisäksi tekijänoikeuslain tunteminen on kuitenkin äänittäjälle hyödyksi, sillä hän voi epähuomiossa äänittää tilassa, jossa kuuluu jotain muutakin ääntä kuin haastateltava.

Mielestäni esitietouden kerääminen, esimerkiksi eettisten tutkimusten lukeminen on oiva tapa kehittää omaa ajattelutapaansa. Tilanteita kohdatessaan jokainen voi tehdä päätöksiä tämän tiedon avulla. Uusien aloittelevien äänittäjien kohdalla tämä ainakin pätee, jotta pääsisi ajan tasalle etiikasta. Etiikkaa ei ole minulle opetettu koulussa, joten pohjaan oppini esimerkiksi tarinoihin, mediasisältöihin, itse opiskeltuun tietoon ja muiden ihmisten kanssakäymiseen. Todennäköisesti nopeiden ratkaisujen äärellä jokainen tekee valinnat omalla tavallaan ja pohtii jälkeenpäin, että oliko se oikein vai ei. Näin kävi ensimmäisen tapauksen kohdalla. Keskustelimme jälkeenpäin ohjaajan kanssa päivän tapahtumista ja hän halusi perustella toimensa ja me saimme sanoa mielipiteemme. Mitä enemmän tuotantoja tulee vastaan, sitä enemmän olisi tietoa mihin verrata kokemuksiaan. Jo tämä yksittäinen tuotanto näyttää, että eettisiä valintoja voi tulla vastaan jo ensimmäisessä toimeksiannossa, joka uralla tulee vastaan, vaikka kysymys ei ollutkaan elämästä ja kuolemasta. Pureskeltavaa tilanteissa riittää hyvinkin pitkälle. Minä koin, että tilanteissa oli hetkiä, joissa jouduin pohtimaan eettisellä tasolla; Toiminko minä nyt oikein?

Mielenkiintoinen aihe olisi myös dokumentin äänisuunnittelu ja ongelmat ihmisten representaatiossa, joka itsessään on hyvin laaja-aihe itsessään ja vaatisi paljon

paneutumista. Internet-foorumeilta löytyy myös muunlaisia etiikan pohdintoja äänittäjiä vaivaavista aiheista, kuten ”saako äänittää, jos ihmisiä on hädässä”. Vastauksiksi tarjottiin pääasiassa pohdintoja siitä miten lakia tulisi noudattaa ja seurata tyypillisiä moraalisia ohjenuoria. Ihmiset tulevat ensimmäisenä aina. Nykypäivän materiaalin tallennuksen helppouden ansiosta internet on varmasti pullollaan eettisesti arveluttavia teoksia. Koen, että dokumenttituotannossa äänittäjälle eettisiä ongelmia voi tulla siitä, että tuotantotiimillä ei ole yhteistä säveltä siitä miten toimia ja materiaalia kerätä. Kohteita on mahdollista käsitellä useilla eri tavoilla ja tämä kävi ilmi myös tekemistäni haastatteluista. Kohteet ovat eriarvoisia, paljon valtaa omaavasta henkilöstä tietoa voidaan kerätä täysin eri tavoin kuin maahanmuuttajasta pienessä suomalaisessa kaupungissa. Dokumentitkin ovat jonkin sortin vallan vahtikoiria ja niillä on tarkoitus tuoda jotain uutta informaatiota ympäröivästä kulttuurista, maailmasta ja ihmisistä.

Sosiaalisissa tilanteissa kuten haastatteluissa täytyy ihmisiä usein kuitenkin johdatella jonkin verran, jotta hyvää materiaalia saataisiin kasaan. Monet haastateltavista eivät ole aikaisemmin kokeneet kameroiden edessä esiintymistä, joten pieni manipulointi voi olla tarpeen. Luottamuksen kerääminen ja siitä kiinni pitäminen ovat tärkeä osa kokonaisuutta dokumentin teossa. Kohde ei tiedä mitä tilanteessa tapahtuu tai mihin materiaalia lopulta käytetään. Äänittäjä on yksi pelinappula dokumenttituotannossa ja hänellä on mahdollisuus olla aktiivinen tai passiivinen toimija eettisesti. Useat tekijät toimivat rahan ja etiikan ristipaineessa, jolloin valintoja tehdään, jotta tuotanto saataisiin päätökseen joskus ja rahat itselleen. Työtulevaisuutta ajatteleva äänittäjä ei välttämättä puutu kaikkiin tilanteisiin siinä hetkessä aktiivisesti vaan voi myöhemmin levittää negatiivista informaatiota muille tekijöille. Tyypillisissä dokumenttituotannoissa tuskin tulee vastaan mitään hirveän räikeitä moraalisesti arveluttavia tilanteita. Tähän ehkä vaikuttavat asiat kuten luottamukseni dokumentaristiyhteisöön ja se ettei minulla ole vielä laajaa kokemusta erilaisista työkeikoista. Pitkän uran aikana todennäköisyys kasvaa joutua tilanteisiin, joissa pääsee ehkä haastamaan itsensä eettisesti. Pahimmillaan korkeampi taho voi olla tietoinen mahdollisista moraalisisista ristiriidoista, joita produktiossa on ja täten tietoa pimitetään ja äänittäjä toimii heidän hyväkseen tietämättään. Suoranaisia propaganda dokumentteja nykyään tehdään vielä varmasti, mutta länsimaissa huomattavasti eri tavalla kuin toisen maailmansodan aikana. Maahanmuuttodokumenttimme ei niihin kuitenkaan lukeudu, vaikka se maahanmuuttaja

myönteinen onkin.

Seuraava vaihe tutkimuksessa olisi tehdä laadullinen tutkimus äänittäjistä haastatteluiden ja tarkasti pohditun kysymyspohjan avulla, jolloin voitaisiin tarkastella, onko aihetta, joista voisi tehdä edes jonkinlaisia linjanvetoja. Käyttämäni kysymyspohja oli hyvin avoin, mutta tarkemmin rajattujen kysymysten ja laajemman otannan avulla saataisiin jo mielenkiintoinen kokonaisuus tutkittavaksi. Samalla lailla eettistä suhtautumista voisi tutkia myös kaikkien muiden kuvausryhmän jäsenien osalta. Tämän lisäksi paneutuminen äänittäjien muuttuneisiin työtapoihin vuosikymmenten aikana tuottaisi varmasti mielenkiintoisen katsauksen ammatin historiaan, sillä tekniikan kehittyessä ja eettisen ajattelun muuttuessa he ovat alkaneet toimia työssään uusilla tavoilla.

Lähteet

- Aaltonen, J. 2011. Seikkailu todellisuuteen Dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: Like.
- Aufderheiden, P., Jaszi, P. & Chandran, M. 2009. Honest Truths: Documentary Filmmakers on Ethical Challenges in Their Work. Center of Social Media. <http://www.centerforsocialmedia.org/making-your-media-matter/documents/best-practices/honest-truths-documentary-filmmakers-ethical-chall>. 31.3.2013
- Hirvonen, S. 2009. Mikki kuvassa! Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulu viestinnän koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Husserl, E. 1995. Fenomenologian idea, viisi luentoa. Helsinki: Loki kirjat.
- Heinämaa, S. 1996. Ele, tyyli ja sukupuoli. Tampere: Gaudeamus.
- Innanen, J. 2013. Freelancer äänittäjä. Soundwise Oy. Nauhoitettu haastattelu 17.6.2013.
- Julkisen sanan neuvosto. 2014. JSN. <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/> 19.2.2014.
- Kopiosto ry. 2014. Tekijän moraaliset oikeudet. http://www.kopiraitti.fi/tekijanoikeuksien_abc/fi_FI/moraaliset_oikeudet/ 15.5.2014.
- Kotkavirta, J., Nyssönen, S. 1996. Ajatus: Etiikka. Helsinki: Weilin + Göös.
- Linna, J. 2013. Lehtori. Karelia ammattikorkeakoulu. Nauhoitettu haastattelu 15.5.2013.
- Nash, K. 2011. Documentary-for-the-Other: Relationships, Ethics and (Observational) Documentary. University of Tasmania. http://www.academia.edu/935006/Documentary-for-the-Other_Relationships_Ethics_and_Observational_Documentary. 31.3.2013
- Nash, K. 2012. Telling Stories: The Narrative Study of Documentary Ethics. University of Tasmania. http://www.academia.edu/935006/Documentary-for-the-Other_Relationships_Ethics_and_Observational_Documentary.
- Nichols, B. 2006. What to Do About Documentary Distortion? Toward a Code of Ethics. International Documentary Association. <http://www.documentary.org/content/what-do-about-documentary-distortion-toward-code-ethics-0>. 31.3.2013
- Prosser, J. Clark, A. & Wiles, R. 2008. Realities Working Paper: Visual Research Ethics at the Crossroads. University of Manchester. <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/morgancentre/realities/wps/10-2008-11-realities-prosseretal.pdf>. 31.3.2013
- Rose, J. 2003. Producing great sound for digital video. San Francisco: CMP books.
- The Visual Sociology Study Group of the British Sociological Association. 2006. Statement of Ethical Practice for the British Sociological Association. Visual Sociology Group. http://www.visualsociology.org.uk/about/ethical_statement.php. 31.3.2013
- Wong, W. 2006. E&O to the Rescue! <http://www.documentary.org/content/eo-rescue-0>. 29.9.2013.
- Reid, Kate, Flowers, Paul ja Larkin, Michael, 2005. Exploring lived experience. The Psychologist 18:1. http://www.thepsychologist.org.uk/archive/archive_home.cfm/volumeID_18-editionID_114-ArticleID_798-getfile_getPDF/thepsychologist%5C0105reid.pdf 10.4.2014